

OUTI KORHONEN

Kansainvälinen oikeus konfliktien kielenä

Lähes 500 lasta on kuollut, 3 000 haavoittunut ja 370 000 tarvitsee psykososiaalista hoitoa Gazassa, kertoo Unicef. Palestiinalaisten puolella siviiliuhrien osuus lähentelee 80 prosenttia. Kansainvälinen media raportoi Isis-taistelijoiden ottaneen parin viime päivän aikana 500 kristittyä ja jesidi-vähemmistöön kuuluvaa naista ja tyttöä *sabaya-* eli morsianorjiksi sekä tappaneen ainakin saman verran Mosulin asukkaita, jotka kieltäytyivät kääntymästä islamiin. Isis jakaa verkossa päänkatkaisuvideoita teloituksista. Yhdysvallat on tehnyt pelkästään elokuussa Irakissa noin 100 ilmaiskua, jotka ovat tappaneet keskimäärin 100 taistelijaa iskua kohden. Noin 200 000 syyrialaista on kuollut ulkomaisten taistelijoiden, sisällissodan, poliittisten teloitusten ja hermo kaasun uhreina sitten arabikevään. Afganistanissa tienvarsipommit tappavat yhä 5–10 paikallista järjestyksenvalvojaa päivässä Yhdysvaltain ja Naton 13 vuoden operaation jäljiltä. Presidentti Obaman terrorismia vastaan käymässä globaalissa lennokkisodassa kuolee keskimäärin ”vain” 12 prosenttia siviilejä verrattuna Bushin aikaiseen 40 prosentin siviiliuhrien osuuteen. Moderni Venäjä -järjestön (IMR) mukaan Putin uhkaa länsimaista moderniteettia yhtä paljon kuin Hitler aikanaan syyllistyessään ’aluskansojensa’ alistamiseen, aluevalloituksiin ja laajamittaiseen etniseen syrjintään.

Kansainvälinen oikeus kieltää lasten tappamisen, haavoittamisen ja henkisen kiusaamisen; samoin se kieltää sotatoimien kohdistamisen siviileihin. Ihmisarvon loukkaaminen esimerkiksi pakottamalla työhön tai prostituutioon sekä muu halventava kohtelu on kiellettyä ja usein myös kansainvälinen rikos. Biologisten, kemiallisten ja muiden julmien sekä sivullisille vahinkoa aiheuttavien aseiden käyttö on kiellettyä. Myöskään toisen valtion sisäisiin asioihin ei saa puuttua eikä aluekoskemattomuutta loukata. Ihmisoikeudet takaavat kansalaisvapaudet ja poliittiset vapaudet. Poliittisia, uskonnollisia tai muita mielipidevankeja ei siten saa ottaa, ainakaan teloittaa eikä varsinkaan häpäistä postaamalla nettiin heidän kuolemaansa. Valloitus- ja hyökkäyssodat ovat ehdottomasti kiellettyjä.

Kansainvälisen oikeuden professorin puhelin soi: Mitä näistä rikoksista seuraa? Kuka tuomitsee? Kuka tuomitaan? Mitä rangaistuksia rikolliset saavat?

Kolme vastauspolkua kilvoittelee tietoisuudessa. Kysyjän toimeksianto, kysymysten sävy ja päivän yleinen ilmapiiri ratkaisevat, mille polulle vastaukset lähtevät.

Ensimmäistä polkua voidaan kutsua toiveikkaan moraalien poluksi. Professorin auktoriteetilla varmennetaan, että rikokset ovat ilmeisiä. Taka-ajatukset todistelun ja tuomiovallan harjoittamisen absurdia lähentelevästä vaikeudesta vaietaan. Sen sijaan korostetaan, että YK:lla, kansallisvaltioiden oikeuslaitoksilla ja erityistapauksissa kansainvälisillä tuomioistuimilla on monia mahdollisuuksia käyttää tuomiovaltaa, kunhan kansainvälinen poliittinen tahtotila median myötävaikutuksella saadaan tukemaan toimintaa. Varataanhan vuosittain yhteensä satoja miljoonia dollareita väärinkäytösten tutkimiseen ja diplomaattiseen tai oikeudelliseen prosessointiin YK:ssa, ETYJ:ssä, Euroopan neuvostossa ja näiden toimielimissä. Hitaasti mutta varmasti rankaisemattomuuden aikakausi päättyy, eikä yksikään hirmutekoihin syyllistynyt diktaattori tai muu pahantekijä voi tuudittautua turvallisuuden tunteeseen. Väärinkäytökset raportoidaan, raakuuksiin syyllistyneitä suojelevia valtioita painostetaan erilaisin pakottein ja pahimmat rikolliset tuodaan Eurooppaan, missä tuomitut kärsivät eurooppalaista oikeuskäytäntöä heijastelevat rangaistuksensa, joihin kuolemanrangaistus ei kuulu. He toimivat varoittavina esimerkeinä muille pahantekijöille ympäri maailman; jopa valtionpäämiehen ikuiseen immuniteettisuojaansa luottanut Pinochet kaivettiin vielä vanhana ja sairaana vastuuseen katoamisista, kidutuksista ja kuolemista.

Toista vastauspolkua voidaan kutsua kyynisen postmodernismin poluksi. Professori selittää, että kansainvälistä järjestelmää ei voida ajatella 1800-lukuisen oikeuspositivismin tai kansallisten oikeusjärjestysten analogioiden kautta. Ei ole suvereenia maailmanhallintoa, joka päättäisi kaikkia sitovista laeista; ei ole ehdottoman tuomiovaltaisia tuomioistuimia, ei poliisia, armeijaa eikä muutakaan täytäntöönpanoa. Kaikkien osapuolten täytyy hyväksyä itseensä kohdistuvat oikeustoimet; valtioiden pitää allekirjoittaa sopimukset, hyväksyä tuomiovalta, luovuttaa rikolliset ja tunnustaa kansainvälisten elinten päätökset ja suositukset, jotta niillä olisi vaikutusta. Kansainvälinen oikeus on vain yksi ’kieli’, jota käytetään virallisissa ja epävirallisissa kansainvälisissä yhteyksissä enemmän tai vähemmän hyödyllisesti,

”Eivät Putin, Obama, al-Assad tai uusi kalifi Ibrahim ole vähemmän kiinnostuneita oikeudesta kuin politiikasta, taloudesta, massapsykologiasta tai mistään muustakaan vallan välineeksi taipuvasta merkityskehyksestä.”

ja sen voima perustuu suostutteluun, vakuutteluun ja konsensukseen. Kansainväliset tuomioistuimet eivät pääse käsittelemään asioita, joita valtiot eivät halua niiden käsittelevän. On ilmeistä, miksi kansainvälisistä rikoksista syytetyt ja tuomitut ovat järjestään olleet afrikkalaisia ja häviäjävaltioiden kansalaisia; suurvaltojen ja muiden YK:n turvallisuusneuvoston pysyvien jäsenmaiden 'suvereeni yhdenvertaisuus' on monta kertaa vahvempaa kuin muiden valtioiden. Onko sitten hyvä vai huono, että julkaistaan päätöslauselmia ja raportteja, joissa lasten ja siviilien vahingoittaminen, sodan oikeussääntöjen ja ihmisoikeuksien loukkaukset tuomitaan, vaikka ei nähtäisikään välitöntä vaikutusta ikuisilta tuntuviin konfliktisykleihin? Onko kansainvälisellä oikeudella uskottavaa vaikutusta 131 Israelia koskevan turvallisuusneuvoston päätöslauselman ja 45 ihmisoikeusneuvoston kriittisen päätöksen jälkeen? Onko julkinen *naming & shaming* kansainvälisen oikeuden avulla jotenkin tehokkaampaa kuin jonkun muun sanaston avulla? Päätäkää itse.

Keskimmäistä vastauspolkua voidaan kutsua sovinnollisen yleisliberalismin tai opportunistin poluksi. Professori luettelee joukon kansainvälisiä kieltoja ja laajasti ratifioituja sopimuksia, kuten YK:n ja Euroopan ihmisoikeus-sopimukset itsemääräämisoikeuden suojeleuineen ja vakavien loukkauksien kieltoineen sekä sodan oikeussääntöjä koskevat Geneven sopimukset. Sotilas- ja siviilikohteiden erottelu sekä yleisen kohtuuden noudattamisen periaatteet ovat myös sementoituneet osaksi globaalia juridista tietoisuutta. Kauheimmat rikokset ihmisyyttä vastaan ja tietyt kansainvälisten rikosten piirteet herättävät keskustelun, miten aie eli *mens rea* pystytään konstruoimaan kollektiivien kuten valtion, armeijan, terroristijärjestön tai diktaattorien tapauksessa. Tämän jälkeen analysoidaan kansainvälisen oikeuden mahdollisuuksia ja rajoituksia tasapuolisesti. On totta, että konfliktien siviiliuhrit ovat yleensä poliittisesti ja taloudellisesti heikomman valtion kansalaisia; samoin on totta, että Yhdysvallat ja Venäjä rikkovat kansainvälistä oikeutta räikeämmin kuin vähemmän vaikutusvaltaiset toimijat; ja totta on myös, että kansainvälisistä rikoksista tuomitaan enimmäkseen vain korkean profiilin syytettyjä häviäjävaltioista tai kolmannen maailman kansalaisia. Oikeudenkäynnit pyrkivät myös valikoivuudessaan esimerkkien luomiseen eli kriittisesti ilmaisten mediasek-

sikkyyteen. Tästä huolimatta kansainvälisoikeudellinen argumentointi edistää kriisien ratkaisemista, kuten esimerkiksi Etelä-Afrikan rotusyrjinnästä luovuttaessa. Myös Nicaraguan contrien tapauksessa 1980-luvulla, samoin kuin Israelin muurinrakentamisen yhteydessä 2004, kansainväliset tuomioistuimet ovat pystyneet vaikuttaviin juridisiin tulkintoihin, jotka eivät noudattele poliittis-taloudellisten voimasuhteiden karttaa. Euroopan ja Yhdysvaltain normatiivisen vallan kasvu maailmassa on tehnyt oikeusvaltio-, demokratia- ja ihmisoikeusideologioita tunnetuksi. ”Aito globaali polylogi” kansojen, kulttuurien, yksityisten toimijoiden ja julkisten vaikuttajien välillä voi hitaasti mutta varmasti vain vahvistaa tätä kehitystä.

Huolimatta agnostis-labiilista suhteestaan oikeuden olemukseen kansainvälisen oikeuden professori närkästynee paneelikeskustelussa, jossa politiikantutkija väittää, ettei oikeudella ole minkäänlaista merkitystä esimerkiksi Ukrainan kriisissä, koska Putin on niin avoimen arrogantisti siitä piittaamaton. Ei ruoho ole sen vihreämpää politiikan, taloustieteen tai sosiaalipsykologian puolella kuin kansainvälisessä oikeudessakaan. Jos kansainvälisoikeudellinen analyysi, ennusteet tai tuomiot kohtaavat maailman epätäydellisesti, sieltä täältä, täynnä vääriä odotuksia, pettymyksiä ja yllättävistä muuttujista aina yhtä hämmästyneinä, enimmäkseen huonosta vaikuttavuudesta kritisoituina, niin tekevät muutkin oppialat. Eivät Putin, Obama, al-Assad tai uusi kalifi Ibrahim ole vähemmän kiinnostuneita oikeudesta kuin politiikasta, taloudesta, massapsykologiasta tai mistään muustakaan vallan välineeksi taipuvasta merkityskehyksestä. Mikään kehys ei myöskään heidän toimiaan pyhitä, estä tai selitä ehdottomasti toista paremmin.

Mistä kansainvälisten kriisien yhteydessä siis kannattaa puhua ja mitä diskurssia käyttää? Vai kieltäytyäkö tieteen vulgääristä popularisoinnista kansainvälisten selkkauksien ruodinnassa? Eri analyysipolut tarjoavat tilaisuuksia situationaaliseen kritiikkiin. Lisäksi voidaan pedagogisista syistä osoittaa yleisen keskustelun demagogiset sävyt ja vähentää niiden valtaa, paljastaa globaalin ja lokaalin yhteyksiä, hälventää epämääräisiä uhkakuvia, näyttää lähestymistapojen moninaisuus ja auttaa ihmisiä ymmärtämään oma paikkansa. Näihin tavoitteisiin voi asiantuntija-analyysin subteksti aina pyrkiä myös kansainvälisen oikeuden puheella.